ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА УЧИЛИЩНОТО РЪКОВОДСТВО В БЪЛГАРИЯ ОТНОСНО СЪЗДАВАНЕТО НА ПОЗИТИВНА И БЕЗОПАСНА УЧИЛИЩНА СРЕДА

Юрий П. Янакиев, Галин Б. Цоков
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“
Педагогически факултет, Катедра „Психология“
Офелия И. Кънева
Председател на Държавната агенция за закрила на детето

Резюме: *Целта на изследването е ориентирана към проучване на нагласите на училищните ръководства в България по отношение на създаването на безопасна и позитивна училищна среда. Анкетното проучване е проведено с въпросник за изследване на училищната среда и степента на прояви на агресия. В изследването участваха училищни ръководства на 35 образователни институции от цялата страна. Заключенията и препоръките са насочени към конкретни промени в училищната организация за създаването на условия за безопасна и позитивна училищна среда.*

Ключови думи: *образователен мениджмънт, позитивна училищна среда, агресия и насилие*

STUDY OF SCHOOL LEADERSHIP ATTITUDES IN BULGARIA ON THE POSITIVE AND SAFE SCHOOL ENVIRONMENT

Youri P. Ianakiev, Galin B. Tzokov
Plovdiv University “Paisii Hilendarski”
Faculty of Pedagogy, Department of Psychology
Ophelia I. Kaneva
Chairperson of the State Agency for Child Protection

Abstract: *The aim of the study is aimed at exploring the attitudes of school management in Bulgaria in terms of creating a safe and positive school environment. The survey was conducted with a questionnaire on the study of the school environment and the degree of aggression. The study included school*

management of 35 educational institutions across the country. Conclusions and recommendations address specific changes in the school organization to create conditions for a safe and positive school environment.

Key words: *Educational Management, positive school environment, aggression*

Въведение

Проблемът за насилието постепенно се превърна в основна тема както за експертите и висшите мениджъри, които формират социалната и образователната политика в страната, така и за професионалистите, работещи с деца и ученици. Един от най-често задаваните въпроси в медиите засяга справянето със зачестилите форми на насилие над деца и между деца. Тази тема привлича интереса на изследователите, които проучват спецификата и разпространението на насилието в различните социални сегменти – училището, семейството и обществените места като цяло. Днес „насилието и неговото разпространение в различни среди постепенно се осъзнава като един от най-съществените проблеми на съвременните образователни системи“ (Smith, 2003). За значимостта на проблема говори и фактът, че различни международни организации, включително ЮНЕСКО, организират редица дейности, насочени към ограничаване на насилието в училищата. Така след 2003 г. специалистите в тази област създават мрежа от „мозъчни хъбове“, които организират световни работни конференции за насилието в училищата – дискусия, факти и неясноти (Blaya, Debarbieux et all., 2004).

Насилието процъфтява в институционалните среди, каквито са училищата, където честите контакти сред участниците могат да запазят стереотипните роли на надмощие и подчинение (Ortega, 1994). Харгрийвс подчертава въздействието на глобализацията както в образователната система, така и в произхода на насилието (Hargreaves, 2003).

По данни от изследвания на Министерството на образованието и науката само за 2016 г. са идентифицирани 2270 случая на физи-

чески тормоз и над 2700 – на вербален тормоз в училище. Според същата статистика се отчитат и 1493 случая на кибертормоз.

По новия закон предупреждение и преместване в друго училище не се прилага за ученици от класовете в началния етап. Именно това е причината да се стига до неедна безизходна ситуация в началния курс, когато ученик прилага системен и продължителен тормоз върху съучениците от своя клас.

За съжаление, днес България отново попада в челните места на негативна класация по отношение на проявите на насилие от деца и върху деца. Страната ни се нарежда на трето място в проучване за детското агресивно поведение. Това показват статистическите данни според изследването, проведено от Европейската мрежа срещу агресивно поведение (European Anti-bullying Network). Според проучването един от всеки двама ученици в средното училище е бил пряк свидетел на насилие, а един на всеки трима е жертва на насилието.

Метод

Целта на изследването е ориентирана към изследване на нагласите на училищните ръководства в България по отношение на създаването на безопасна и позитивна училищна среда.

Период на провеждане на изследването

Изследването е осъществено в периода 10.10.2016 г. – 15.12.2016 г.

Изследвани лица

В изследването участват училищни ръководства на 35 образователни институции, равномерно разпределени по области на територията на Република България. Локализацията на тези заведения включва област Монтана – 2 обекта, Плевен – 1 обект, Видин – 1 обект, Враца – 1 обект, Кюстендил – 1 обект, Благоевград – 2 обекта, Перник – 1 обект, София-област – 2 обекта, Пловдив – 2 обекта, Хасково – 2 обекта, Пазарджик – 1 обект, Кърджали – 1 обект, Ямбол – 1 обект, Сливен – 2 обекта, Бургас – 1 обект, Стара Загора – 1 обект; Добрич – 1 обект, Разград – 1 обект, Силистра – 1 обект, Шумен – 2 обекта, Варна – 1 обект, Русе – 3 обекта, Ловеч – 2 обекта, Велико Търново – 1 обект, и Габрово – 1 обект.

От общия брой 35 учебни заведения 10 са средни училища, 18 са основни училища, две са професионални гимназии и 5 са духовни училища. От общия брой 13 са средищни, 1 е защитено и 2 училища са средищни и защитени.

Инструментариум

Използван е въпросник (информационна карта) за изследване на безопасната среда в училище и степента на агресия, включваща 11 айтема – попълнена от училищното ръководство на 35 образователни институции.

Резултати и дискусия

Обобщените резултати от анализа на въпросника, попълнен от училищните ръководства, са следните:

1. Има ли увеличение на случаите на агресия между учениците в сравнение с изминалата учебна година?

– Няма увеличение на случаите на агресия между учениците в сравнение с изминалата учебна година – 31 бр. **(89%)**

– Еднакви са – 4 бр. **(11%)**

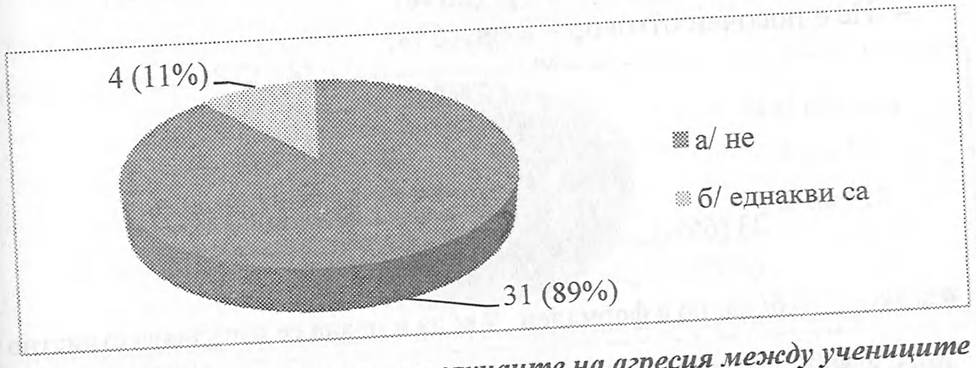

Фиг. 1. Има ли увеличение на случаите на агресия между учениците в сравнение с изминалата учебна година?

2. Изследва ли се степента на агресия в началото и края на учебната година и анализират ли се резултатите?

- Не се изследва степента на агресия в началото на учебната година – 12 бр. (**34%**)
- Да – 9 бр. (**26%**)
- Изследва се степента на агресия в началото на учебната година, резултатите се анализират и се представят на учители, ученици и родители – 14 бр. (**40%**)

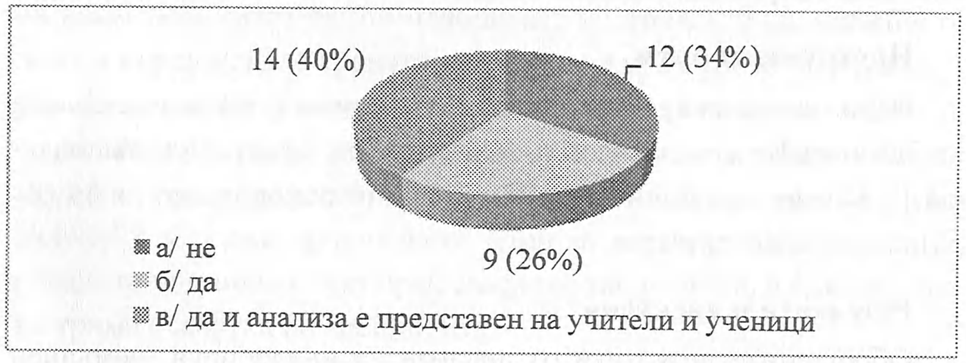

Фиг. 2. Изследва ли се степента на агресия в началото и края на учебната година и анализират ли се резултатите?

3. Разработен ли е план за справяне с насилието с посочени срокове и отговорници и съобразен с анализа на анкетите?

- Разработен е план за справяне с насилието с посочени срокове и отговорници, който се изпълнява стриктно – 23 бр. (**66%**)
- Да, но е формален – 10 бр. (**28%**)
- Не е посочен отговор – 2 бр. (**6%**)

Фиг. 3. Разработен ли е план за справяне с насилието с посочени срокове и отговорници и съобразен с анализа на анкетите?

4. Работи ли се съвместно със семейството на ученици с агресивни прояви?

- Работи се активно със семействата на учениците с агресивни прояви – 28 бр. (80%)
- Да, рядко – 7 бр. (20%)

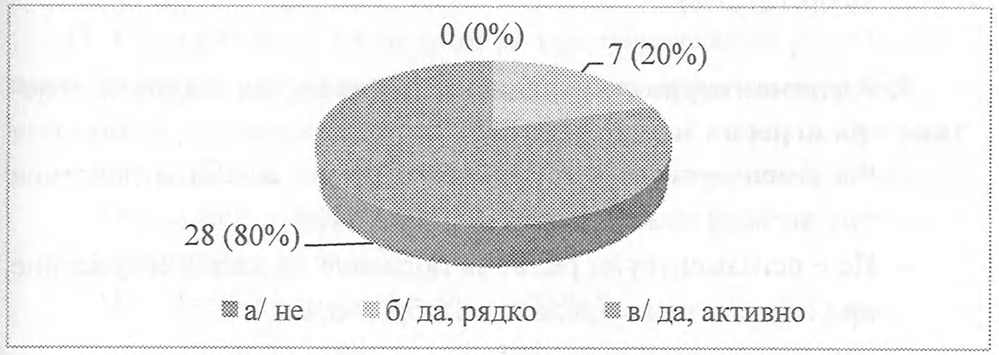

Фиг. 4. Работи ли се съвместно със семейството на ученици с агресивни прояви?

5. В колко случая за дете в риск е уведомен отдел „Закрила на детето“ (ОЗД) за настоящата учебна година?

- ОЗД не е уведомяван за случаи на дете в риск за настоящата учебна година – 27 бр. (77%)
- ОЗД е уведомен за до 10 случая за настоящата учебна година – 8 бр. (23%)

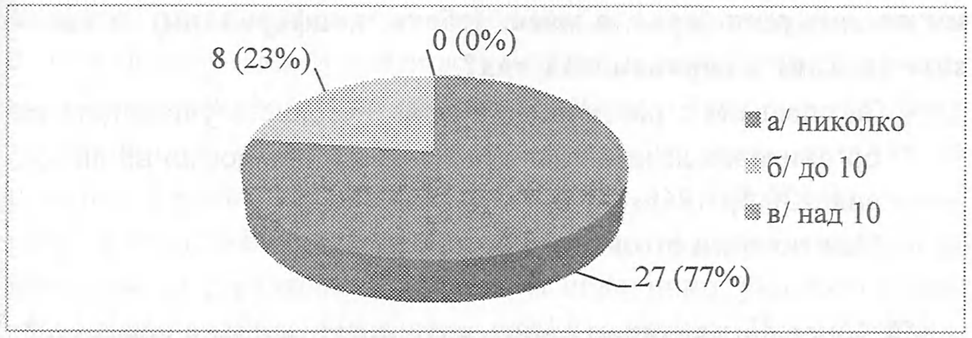

Фиг. 5. В колко случая за дете в риск е уведомен отдел „Закрила на детето“ за настоящата учебна година?

6. Поставена ли е на видно място в училището информация за Националната телефонна линия за деца (НТЛД) 116 111?

- На видно място в училището е поставена информация за Националната телефонна линия за деца 116 111 – 17 бр. (48,5%)
- В училището не е поставена информация за НТЛД 116 111 – 18 бр. (51,5%)

7. Регламентиран ли е редът за подаване на жалби и действие при агресия между децата?

- Регламентиран е редът за подаване на жалби и действие при агресия между децата – 19 бр. (54%)
- Не е регламентиран редът за подаване на жалби и действие при агресия между децата – 16 бр. (46%)

8. Търсено ли е съдействие от специалисти като лектори в училище за вредното въздействие на наркотици и алкохол?

- Канят се външни лектори в училище за беседи относно вредното въздействие на наркотици и алкохол – 26 бр. (70%)
- Не, темите се разглеждат в часа на класа – 4 бр. (11%)
- Не – 7 бр. (19%)

Забележка: *В някои анкетни карти са посочени по повече от един отговор.*

9. Организират ли се в учебното заведение различни форми на дискусия (кръгла маса, дебати, конференции) за видовете насилие и справянето с тях?

- За справяне с различните видове насилие в училището се организират дебати, тренинги и различни форми на дискусия – 30 бр. (86%)
- Не е посочен отговор – 5 бр. (14%)

10. Как е организиран пропускателният режим в училище?

- Пропускателният режим е организиран чрез охрана – 9 бр. (26%)

- Пропускателният режим е организиран чрез видеонаблюдение – 2 бр. (6%)
- Пропускателният режим е организиран чрез охрана и видеонаблюдение – 23 бр. (66%)
- Няма пропускателен режим – 1 бр. (2%)

11. Служителите, отговорни за пропускателния режим, обучени ли са как да действат в случаите на насилие и агресия в училище и училищния двор?

- Служителят, отговорен за пропускателния режим, е обучен как да действа в случаи на насилие и агресия в училище и училищния двор – 27 бр. (**77%**)
- Не е посочен отговор – 8 бр. (**23%**)

От анализа на информационните карти е установено, че според попълнилите ги ръководни лица няма увеличение на случаите на агресия сред учениците в сравнение с миналата учебна година. В повечето училища се изследва степента на агресия в началото и края на учебната година и се анализират резултатите. В две трети от училищата е разработен и план за справяне с насилието, с посочени срокове и отговорници, който се изпълнява стриктно. Поради липсата на случаи на деца в риск по-малко от една четвърт от учебните заведения са уведомявали отдел „Закрила на детето". Учебните заведения работят активно със семействата на ученици с агресивни прояви. В почти всички учебни заведения се организират различни форми на дискусия, дебати и тренинги по повод на различните видове насилие и начините за справяне с тях. В повечето учебни заведения се канят външни лектори и на учениците се представят презентации за видовете насилие и методи за превенция и справяне с проблема. В половината училища е регламентиран редът за подаване на жалби и сигнали. Не е поставена на видно място информация за НТЛД 116 111 в половината от учебните заведения. В две трети от училищата пропускателният

режим е организиран чрез физическа охрана и видеонаблюдение. Почти всички служители, отговорни за пропускателния режим в учебните заведения, са обучени как да действат в случаи на насилие и агресия в училище и училищния двор.

При съпоставяне на данните, констатирани по време на проверките, и тези, получени от попълнените информационни карти, са установени разминавания и пропуски по отношение на изследването на степента на агресия сред учениците; регламентирането на реда за подаване и разглеждане на жалби; липсата на достатъчна координация между учебните заведения и дирекциите „Социално подпомагане“ (ДСП); непредоставянето на информация на учениците за НТЛД 116 111.

Заключение и препоръки

Училищните лидери отправят предложение за въвеждане на писмени покани към представителите на ОЗД за участие в заседания за налагане на наказания на ученици, като в протокола от провеждането му да се отразява причината в случай на неприсъствие. Те настояват в плана за контролна дейност на директора да се заложат проверки по теми, свързани с наличие на училищен тормоз, насилие, агресия, взаимоотношения между учители и деца, изпълнението на годишните тематични планове на класните ръководители, както и върху дейността на сформираните училищни комисии. Ръководствата препоръчват родителите да бъдат информирани писмено за предстоящи родителски срещи, организирани мероприятия и изяви на учениците. Те подчертават значимостта на незабавното изпращане на сигнал към компетентните органи в случай на инцидент с дете. От своя страна класните ръководители следва да уведомяват учениците за функциите на НТЛД и възможността да я ползват в случай на необходимост. Ще си позволим да вметнем само, че благодарение на добрата координация между ДАЗД и МОН от началото на учебната 2016/2017 г. във всички ученически бележници е отпечатан но-

мерът на НТЛД 116 111. Училищните ръководства разглеждат като приоритети възможността за осигуряване на видеонаблюдение в учебна среда и зоните за отдих около сградата на училището – от една страна, и актуализирането на пропускателния режим и премахване на регламента за оказване на контрол от страна на охранителна фирма – от друга. Те отбелязват значимостта на прилагането на Механизма за противодействие на училищния тормоз, в който да са разписани конкретни задачи, срокове и отговорници, с оглед на реализирането на дейностите по механизма, като директорите да следят за стриктното му прилагане. Съответно се обръща внимание на подобряването на дейността на училищните комисии, утвърждаване на планове за работата им, документиране на дейностите и контрол по тяхното изпълнение. Друго съществено предложение на училищните ръководства е свързано с обособяване на единен регистър за вписване на случаите на тормоз в училищата и предприетите дейности и мерки. Те изискват въвеждането на регламент за подаване и разглеждане на жалби, с който учениците, родителите и персоналът на училището бъдат запознати по достъпен начин. По същата логика трябва да се регламентира редът за уведомяване на компетентните органи в случай на инцидент с дете, с който да се запознаят персоналът, учениците, родителите или законните им представители. Те настояват в длъжностните характеристики на учителите да бъде вписано задължението за познаване и спазване на Закона за закрила на детето, Етичния кодекс на работещите с деца, Конвенцията за правата на детето (КПД) на ООН и за подчертаване на задълженията по чл. 7, ал. 2, във връзка с ал. 1 от Закона за закрила на детето. Училищните мениджъри привличат вниманието върху принципни въпроси, свързани с осъществяването на системен вътрешен контрол на дейностите по опазване на живота и здравето на децата и на дейността на училищните комисии за справяне с училищния тормоз и за превенция на противообществените прояви на учениците. Те залагат на стриктното документиране на ин-

дивидуалната работа на психолози или педагогически съветници (проведени разговори, консултации и срещи с ученици и родители, както и от наблюдения) с всички ученици, които са с проблемно поведение, деца, претърпели насилие, както и с техните родители и учители, за ограничаване на проявите на агресия. Настояват в случаи на агресия и насилие при учениците да се потърси съдействие от отдел „Закрила на детето“ в Дирекция „Социално подпомагане“ за уведомяване на децата за техните права, както и за функциите, правомощията и координатите на органите за закрила на детето. Не на последно място се изисква в плана за контролната дейност на директора да се осъществяват проверки по теми, свързани с наличие на училищен тормоз, насилие, агресия, взаимоотношения между учители и деца, както и за микроклимата в учебното заведение. Приоритетно се гледа на планирането на информационна кампания на тема насилие, както и осъществяване на други мероприятия за предотвратяване и противодействие на тормоза в училище, включително и беседи с външни специалисти. Не ще пропуснем да вметнем още, че благодарение на доброто взаимодействие и координация между ДАЗД и РУО на МОН на 100% от територията на страната само в рамките на 20 календарни дни всяко учебно заведение бе снабдено с набор визуализиращи НТЛД 116 111 материали. Тази инициатива бе осъществена във връзка с констатираната недотам добра експлоатация на линията както от деца, така и от професионалисти. Мерките бяха взети в края на учебната 2016/2017 година, с които информационната кампания бе обезпечена напълно в това отношение преди началото на учебната 2017/2018 година.

ЛИТЕРАТУРА

Blaya, C., Debarbieux E. et (Collectif) La violence en milieu scolaire. Tome 3, Dix approches en Europe, Paris, Ed. ESF.

Hargreaves, A. (2003). Teaching in the knowledge society: Education in the age of insecurity. New York: Teachers College Press.

Ortega, R. (1994). Violencia interpersonal en los centros educativos de enseñanza secundaria. Un estudio sobre maltrato e intimidación entre compañeros. Revista de Educación, 304, 253 – 280.

Smith, P. K. (Ed.) (2003). Violence in schools. The response in Europe. London: RoutledgeFalmer.

UNICEF (2014) SOUS NOS YEUX – une analyse statistique de la violence envers les enfants. https://www.unicef.org/publications/files/Hidden_in_plain_sight_statistical_analysis_Summary_FR_2_Sept_2014.pdf

World Health Organization (WHO). World Report on Violence and Health. Geneva, 2002.